

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

МИГРАЦИЈЕ УСЛЕД НАРУШАВАЊА ЕКОЛОШКЕ
РАВНОТЕЖЕ

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

др Ивица Радовић
редовни професор

КАНДИДАТ:

Слађана Пантић

Београд, 2018. године

Садржај

САДРЖАЈ	1
УВОД	2
ПОЈМОВНА РАЗГРАНИЧЕЊА	4
ЕКОЛОШКА КРИЗА	4
МИГРАЦИЈЕ	6
„ЕКО-МИГРАНТИ“ И „ЕКОЛОШКЕ ИЗБЕГЛИЦЕ“	12
МИГРАЦИЈЕ УСЛЕД НАРУШАВАЊА ЕКОЛОШКЕ РАВНОТЕЖЕ	15
УТИЦАЈ ЕКОЛОШКИХ ПРОМЕНА НА МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА	15
КОНФЛИКТИ НАСТАЛИ УСЛЕД МИГРАЦИЈА ИЗАЗВАНИХ НАРУШАВАЊЕМ ЕКОЛОШКЕ РАВНОТЕЖЕ	21
`МЕГАПРОЈЕКТИ` КАО УЗРОК МИГРАЦИЈА И КОНФЛИКАТА	21
НЕСТАШИЦА ВОДЕ КАО УЗРОК МИГРАЦИЈА И ПОЛИТИЧКИХ КОНФЛИКАТА	22
ВЕРОВАТНОЋА ПОЈАВЕ КОНФЛИКАТА УСЛЕД ПРИЛИВА ЕКОЛОШКИХ МИГРАНАТА	24
КАПАЦИТЕТИ ЗА УПРАВЉАЊЕ КРИЗНОМ СИТУАЦИЈОМ	28
ИНТЕГРАЦИЈА МИГРАНАТА	30
ЗАКЉУЧАК	33
ЛИТЕРАТУРА	34

Увод

„Расипање и уништавање наших природних добара, огољивање и исцрпљивање земље уместо повећање њене искористивости – то ће већ нашој деци знатно умањити могућности напретка, у којима уживамо, а које смо им дужни предати – веће и развијеније.“ Теодор Рузвелт

Еколошка безбедност, као и глобална безбедност човекове околине су све више угрожени. Претње су различите и углавном су производ људске делатности.

Последице деградације нису исте у свим деловима света. На пример, на јужној полулопти, грађани се суочавају са озбиљним проблемима пустиња и недостатка воде, а север и индустријске земље имају проблем са киселим кишама. Према неким проценама климатске промене ће донети неједнаке промене широм планете, тако да ће неким земљама донети користи, а неким непоправљиве штетне последице.

Проблеми у вези са очувањем животне средине постали су озбиљан ризик који утиче на опстанак светске популације. Одржање еколошке равнотеже треба схватити као битан фактор стабилности и безбедности светске популације. Један од феномена који се све чешће јавља као последица нарушавања еколошке равнотеже јесу миграције.

Феномен миграција присутан је од настанка света. Углавном се везују за политичке, економске и социјалне разлоге, а велики број њих настаје као последица потраге за адекватним условима живота које није могуће задовољити на одређеним просторима услед нарушавања природних екосистема, деградације стратешких ресурса, неконтролисаног искоришћавања природних добара и елементарних непогода и катастрофа.

Циљ овог рада јесте да приближи проблематику миграција становника до којих долази услед нарушавања еколошке равнотеже, тачније услед деградације ресурса неопходних за опстанак човечанства.

У првом делу рада су појашњени појмови миграције, еколошке кризе, еколошких миграната, као и миграције која настаје услед нарушавања равнотеже у еко систему, а у другом делу је обрађена проблематика конфликта који настају као резултат наведеног, као и законска и институционална уређеност ове проблематике. Посебно је наглашен проблем дефинисиња еколошких избеглица на међународном нивоу, узроци њихове појаве, очекивани трендови у будућности и последице повећања њиховог броја – пораст сукоба.

Оно што се мора нагласити јесте комплексност саме области која се обрађује, због чега бројна питања нису могла бити разматрана услед ограничености обима рада, што не значи да су мање битна, и да се тиме умањује њихов значај.

Методологија израде се заснива на анализи и обради постојеће литературе која се бави овом тематиком, примењујући при томе историјски, аналитички, и компаративан приступ, како би се показало тренутно стање када је реч о миграцијама насталим услед нарушавања еколошке равнотеже, али такође осврћући се на прошло, са смерницама и прогнозама за будуће.

Појмовна разграничења

Еколошка криза

Како бисмо могли да говоримо о миграцијама до којих долази услед нараушавања еколошке равнотеже, неопходно је најпре се осврнути на еколошку кризу која је предуслов за такав сценарио. Наиме, еколошка криза се може испољити кроз различите облике и модалитете. Један од облика, који се сматра и најблажим, је настао са самим настанком и развојем људске цивилизације и односи се на загађење животне средине. Епитет „најблажег“ носи с обзиром да је овакво загађење било сразмерно степену укупног развоја људске цивилизације, и омогућавало природној средини моћ саморепродукције и обнављања. Идући градацијски, следе угрожавање и деструкција као знатно тежи облици еколошке кризе. Када је реч о угрожавању, неопходна је интервенција човека, јер је природи онемогућено да сама успостави равнотежу. Свакако најизраженији и најтежи облик јесте деструкција, која подразумева пропадање природне средине и чињеницу да су неки делови природе у потпуности уништени и не могу се обновити, док се други могу обновити само уз велике напоре и квалификовану помоћ (Илић-Крстић, 2016).

„Евидентно је да се данас цела планета налази у опасности од потпуног уништења. Највећи проблеми данашњице на глобалном нивоу изазвани су човековим деловањем. То су:

- драстичне промене климе (велика оштећења озонског слоја и нагомилавање загађујућих материја у атмосфери које стварају ефекат „стаклене баште”); - деградирање великих површина рударским и другим делатностима;
- угрожавање биодиверзитета са већ неповратно изгубљеним многим врстама;
- исцрпљивање ресурса и велика загађеност животне средине због њиховог трошења;
- непрекидно уништавање читавих шумских и других екосистема;
- немогућност да се савладају све веће количине опасног, отровног и осталих отпадних материја;

- оштећење људског здравља и појава нових болести;
- нагомилане количине нуклеарног и другог разорног оружја које би могло више пута да потпуно униште живот на планети;
- недостатак воде за пиће за 2/3 људи;
- проблем пренасељености, и уз то недостатак хигијенског становања и недовољно хране за већи број људи на Земљи (Ђукановић, 2013).“

Управо промене у животној средини врло често могу бити таквог обима да захтевају било привремено, било трајно измештање људи са угрожених подручја. Обично говоримо о бројним еколошким проблемима, као што су ерозија земљишта, дезертификација, дефорестизација, суша и слично, који доводе у питање безбедан живот људи у сопственим домовима и подстичу њихово кретање, односно миграцију. Таква врста миграција јесте и предмет овога рада, и биће нешто детаљније разрађена у наставку.

Миграције

„Миграције су покрети људи из једног места на друго у сврху налажења сталног или привременог пребивалишта, обично преко политичких граница. Људи се могу сами одлучити на сеобу, и то је онда добровољна сеоба, или могу бити приморани на сеобу, и то је невољна сеоба“ (Nesseef, 2018).

Опште гледано, мигрантима се сматрају људи који се исељавају из земље у којој обично живе или чији су држављани, у неку другу земљу. Мигрант се може иселити из економских или образовних разлога, или како би избегао прогон, повреде људских права, претње по живот или физички интегритет, рат или грађанске немире. Некада је веома тешко разликовати узроке миграција, док границе које су повучене у међународном праву не одражавају увек реалност живота мигранта. Мигрант своју земљу, примера ради, може да напусти због прогона на основу расе или услед екстремног сиромаштва које у њој влада због чега нема услова за живот. У првом случају мигрант може поднети захтев за статус избеглице, док је у другом случају реч о економском мигранту, који нема никакву посебну међународну заштиту, без обзира што и његов живот може бити у подједнакој опасности, као и живот мигранта из првог случаја. Ништа боља ситуација није ни за оне људе који су приморани да своје домове напусте услед природних катастрофа изазваних климатским променама, иако треба напоменути да су на политичкој сцени присутне одређене дискусије о постојању и статусу „климатских избеглица“ (Београдски центар за људска права, 2017).

На међународном нивоу не постоји универзално прихваћена дефиниција појма „мигрант“. Међутим оно што се извлачи као заједнички садржалац јесте чињеница да се појам „мигрант“ обично користи за означавање свих случајева у којима је одлука да се мигрира донета слободно, из личних разлога, а не под утицајем спољашњих фактора, односно различитих притисака. С тим у вези, можемо говорити о појединцима или чак читавим породицама које се селе из једног региона у други, или из једне државе у другу, како би побољшали материјалне и социјалне услове живота. Управо то је разлог честог поистовећивања овог термина са заправо ужим термином „економског мигранта“ (Ћопић & Ћопић, 2017).

Према уласку или покушају уласка миграната у страну земљу, можемо разликовати већи број група миграната, иако међу њима може често доћи до преклапања:

- Регуларни мигранти: мигранти који у државу улазе било уз привремену или сталну дозволу, коју су претходно прибавили од државе одредишта;
- Мигранти без личних исправа: мигранти који у земљу улазе на нерегуларан начин, без прописних исправа; или мигранти који су на регуларан начин ушли у земљу али су у њој остали иако им је истекла дозвола. Мигранти без личних исправа се у литератури могу срести и под називом „незаконити или илегални мигранти“.¹
- Тражиоци азила или избеглице: мигранти који у земљу улазе било регуларно, било нерегуларно, како би побегли од прогона у својој земљи порекла.
- Остали мигранти којима је потребна заштита: у оквиру ове категорије разликујемо неколико врста миграната, чији статус није у потпуности одређен, али којима је потребна међународна помоћ коју им међународно право признаје у већој или мањој мери.

¹ Употребом термина „мигранти без личних исправа“, или сличног термина који не подразумева термин „незаконит“ или „илегалан“ тежи се избегавању криминализације миграната и њиховог етикетања, јер се, посматрано кроз објектив људских права, такви појмови сматрају блажим и мање понижавајућим.

Ту се мисли на лица без држављанства, жртве трговине људима, децу без пратње чији статус није дефинисан, неуспешне тражиоце азила, или мигранте без личних исправа, који не могу бити протерани услед начела забране враћања (Београдски центар за људска права, 2016) .

Како смо већ напоменули, наведена класификација се не може узети као апсолутно тачна, с обзиром да често долази до преклапања категорија, тачније један мигрант може припадати прво једној, па некој сасвим другој категорији.²

Постоје бројне поделе када је реч о самим миграцијама, тачније, различити се параметри узимају као полазна основа конкретних класификација. С тим у вези разликујемо:

- Сезонске миграције, које се односе на раднике чије се кретање одвија континуирано, између села, где обрађују земљу, и града, где раде повремене послове ван пољопривредне сезоне;
- Сеоба из руралних према урбаним подручјима, подстакнута бржим добијањем посла и бољим условима за живот, што је највише заступљено у земљама у развоју;
- Сеоба из градских у приградска насеља, ради побољшања квалитета и смањења трошкова живота, што је, за разлику од претходног, карактеристично за развијене заједнице.
- Међународна миграција, која се односи на селидбу ван границе земље порекла (Giddens, 2007).

² Примера ради, економски мигрант може да поднесе захтев за азил, у нади да ће стећи привилегије везане за избеглички статус. Такође, избеглица може да изгуби тај статус и постане мигрант без личних исправа јер су у његовој земљи порекла престале околности које су код њега изазвале страх од прогона. Поред тога, регуларни мигрант може постати и мигрант без личних исправа, уколико остане у земљи након истека боравишне дозволе, или регулише свој статус путем помиловања или законитог запослења (Београдски центар за људска права, 2016).

Такође, миграције можемо гледати са аспекта нивоа на коме се одвијају, услед чега разликујемо:

- Интерконтиненталне, које се одвијају између различитих континената;
- Интраконтиненталне, које се одвијају у оквиру истог континента;
- Међурегионалне, које се одвијају у оквиру конкретне земље (Nesseef, 2018).³

На миграције утиче широк спектар социо-економских, демографских, и других чинилаца, чије је дејство веома комплексно, па га је, самим тим, тешко и објаснити без детаљног анализирања конкретног случаја. Међутим, сматрамо значајним за боље разумевање теме овога рада, навођење *push* и *pull* фактора миграција.⁴ Први подразумевају оне факторе који терају људе да напусте неко место и у њих спадају различите потешкоће са којима се људи суочавају, попут недостатка хране, рата, поплава, као и других елементарних непогода. Док други означавају све оне факторе који вуку, тачније привлаче људе да се преселе на одређену територију због позитивних животних услова који на њој владају, попут боље климе, бољег снабдевања храном, политичке слободе, могућности проналажења бољих услова за рад и томе слично. С тим у вези, одређене групе наведених фактора, које могу навести људе на миграције су:

- Животна средина (клима, природне непогоде);
- Политичка ситуација (рат);
- Економски фактори (услови за рад);
- Културни фактори (верска слобода, могућност за боље образовање) (Nesseef, 2018) .

³ Поред тога, могуће је говорити и о другим поделама миграција: према организованости, миграције се деле на организоване и неорганизоване, односно спонтане; према обиму, на индивидуалне и колективне или групне; према времену или редоследу, на примарне и секундарне; према временском трајању мигрантског статуса, на сталне, привремене и повремене – учестале; према смеру кретања, на једносмерне и двосмерне (Мијалковић & Бошковић, 2006, стр. 175–176).

⁴ У складу са буквалним преводом ова два термина на српски језик, реч је о факторима који покрећу, односно гурају, и онима који вуку.

Свакако да је за потребе овога рада најзначајнији фактор који покреће миграције људи управо животна средина, тачније нарушавање еколошке равнотеже, због чега неће бити детаљније разматрани остали фактори, чиме им се не умањује значај. Међутим, сматрамо веома битним повезаност наведених фактора, где је заправо некада веома тешко издвојити један као примарни или главни, с обзиром на значајна преклапања која постоје међу њима. Јасно је да је за целокупну слику нужно анализирати како њихово заједничко дејство, тако и њихов утицај у сваком конкретном случају, међутим, то свакако у многоструко превазилази оквире овога рада, у коме је нагласак стављен управо на нарушавање еколошке равнотеже и оних миграција које су са њом повезане. С тим у вези, сви остали фактори ће бити наведени као помоћ при разумевању и разјашњавању конкретне теме.

Неретко долази до поистовећивања термина „мигранти“ и „избеглице“, који нису исти, нити особе које сврставамо у наведене категорије имају исти статус, штавише таква збрка може довести до проблема и за једне, и за друге. Наиме, избеглице су особе које беже од оружаних сукоба или прогона. За њих је по живот опасно да се врате својим кућама, због чега су принуђени да траже уточиште на неком другом месту. Управо због тога је веома битно адекватно правно регулисање њиховог статуса. Са друге стране, како смо већ објаснили, мигранти бирају да оду, не зато што су изложени директној претњи од прогона или смрти, већ најчешће зарад побољшања живота и животних услова, образовања и томе слично. Јасно је да неадекватна употреба термина може ускратити преко потребну правну заштиту и смањити подршку јавности за избеглице и институт азила у време када је таква заштита потребна већем броју избеглица него икада раније (UNHCR, 2015).

Предуслов правне заштите јесте додељивање статуса „избеглице“, који произилази из општепознате дефиниције избеглица коју доноси Конвенција о статусу избеглица из 1951. године, где тај термин подразумева „лице које се, бојећи се оправдано да ће бити прогоњено због своје расе, вере, националности, припадности некој социјалној групи или политичких мишљења, нађе изван земље чије држављанство има и које не жели или, због тог страха, неће да тражи заштиту те земље; или које, ако нема држављанства а налази се изван земље у којој је имало своје стално место боравка услед таквих догађаја, не може или, због страха, не жели да се у њу врати (Ћопић & Ћопић, 2017)“.⁵

Јасно је да овако дефинисан, појам „избеглице“ не подразумева „еколошке избеглице“, односно људе које су заправо присиљени да напусте место свог боравка услед промена које су настале у њиховој животној средини, и које могу да им угрожавају живот. Специфичан статус људи који се нађу у оваквој позицији произилази највише из разлога што их међународно право не класификује као избеглице, а они неретко не могу, или немају где да остану. Наиме, дефинисање овог појма наилази на различите препреке, литература на српском језику је веома оскудна такође, а говоримо о заиста широко распрострањеном проблему, чијем је решавању нужно свеобухватно приступити.

⁵ Дакле, јасно је да је појам „мигранта“ знатно шири од појма избеглица, и да није сваки мигрант лице које има или тражи статус „избеглице“. Међутим, постоје аутори који сматрају да избеглице заправо нису мигранти. Том приликом, поменути аутор полази од чињенице да уколико се лице у категорију мигранта може сврстати само на основу пресељења из једног места у друго, односно из једне државе у другу, без обзира на мотиве и потребе, онда је заправо врло тешко у ту категорију сврстати избеглице (Feller, 2005, стр. 28).

„Еко-мигранти“ и „еколошке избеглице“

Промене у животној средини врло често могу бити таквог обима да захтевају било привремено, било трајно измештање људи са угрожених подручја. Обично говоримо о бројним еколошким проблемима, као што су ерозија земљишта, дезертификација, дефорестизација, суша и слично, који доводе у питање безбедан живот људи у сопственим домовима и подстичу њихово кретање, односно миграцију.

Термин „еколошке избеглице“ се често може наћи у литератури, иако за њега не постоји званична дефиниција. Међутим, ради подробнијег разумевања ове кованице неопходно је осврнути се на најчешће цитирану дефиницију Ел-Хинавија, дату у оквиру извештаја Програма Уједињених нација за животну средину (United nations environment Programe – UNEP), према којој се *еколошким избеглицама* сматрају лица која су „приморана да напусте традиционално место становања, привремено или трајно, услед значајних еколошких поремећаја (природних и/или изазваних од стране људи) који угрожавају њихову егзистенцију, и/или озбиљно утичу на квалитет њиховог живота“ (El-Hinnawi, 1985:4).

Поједностављено, под појмом „еколошке избеглице“ се подразумевају она лица која су присиљена да напусте место боравка услед промена насталих у животној средини, које им угрожавају живот на исти хитан начин као што политичке избеглице беже од насиља. Важно је напоменути да су еколошке избеглице у трагичној ситуацији, као и традиционалне избеглице, с обзиром на то да њихов проблем подразумева велике промене настале у животној средини које њихов амбијент чине неподесним за живот (Јовановић Поповић & Милинчић, 2016).

И на примеру избеглица које сврставамо у еколошке, потврђује се горе наведена теза, да се често појмови избеглица и миграната мешају, преплићу, и користе неадекватно, будући да се и појам „еко-миграната“ може неретко срести у литератури. Разлика на релацији ова два појма је такође у степену добровољности и постојању евентуалне алтернативе. Међутим, бројне су потешкоће у разликовању добровољне и недобровољне миграције и када је у питању ова тематика (Јовановић Поповић & Милинчић, 2016).⁶

Еко-мигранти, наиме, нису жртве насилних и брзих природних или несрећа које су узроковане људском активношћу или пак екоцидалним активностима репресивних режима. Еко-мигранти представљају мост између „нормалних миграната“ и „еколошких избеглица“ у том погледу да представљају лица која се селе у нове области у смислу експлоатације природних ресурса (Wood, 1995: 35).

Како смо већ напоменули, оно што еколошким избеглицама представља додатни проблем јесте недостатак међународно прихваћене дефиниције и чињеница да Конвенција о статусу избеглица из 1951. године, не наводи климатске промене и промене у животној средини, због чега се велики број људи којима је потребна помоћ не могу дефинисати као избеглице (Kolmannskog, 2008).

⁶ Примера ради, многи људи који су класификовани као економски мигранти, могу заправо да буду еколошке избеглице, због недостатка емпиријских доказа који говоре о узроцима миграција. Тако, многи људи који се селе због сиромаштва, су заправо дошли у ту ситуацију због проблема насталих у животној средини, који су и довели до неухрањености, сиромаштва, болести, незапослености.

Самим тим, без јасног дефинисања овога појма не може се јасно ни говорити о феномену еколошких избеглица и њиховом порасту, нарочито када се узме у обзир чињеница да одлука људи да мигрирају или остану на одређеном подручју зависи од мноштва фактора, било еколошких, било социо-политичких било комбинацијом истих (Black, 2001).⁷

Због свега тога постоји опасност да ће еколошке избеглице, иако приморане да напусте место боравка, бити посматране као добровољни и економски мигранти. Постојеће право треба да се усредсреди на попуњавање празнина које се тичу овог питања како би људима којима је то заиста потребно била омогућена правна подршка и заштита (Kolmannskog, 2008).

⁷ Да није само деградација животне средине та која ће довести до еколошких избеглица најбоље показује пример становника Хаитија, који су услед политичких разлога и еколошких проблема масовно напуштали своју земљу, упућујући се ка Флориди. Склоп политичког угњетавања и проблема који се тичу ерозије земљишта, поплава, ослабљене пољопривреде од које живи практично $\frac{3}{4}$ становништва, што нужно води сиромаштву и оскудици када су ресурси у питању, био је покретач да становници овог острва потраже бољи живот у Сједињеним Америчким Државама (Myers, 2002). Деградација животне средине, иако један од узрока, не мора бити и одлучујући узрок миграција, с обзиром да и те како, политичка, економска и социјална ситуација у оквиру зоне којој прети опасност, у зависности од случаја до случаја, додатно повећавају или смањују кретање становништва. Штавише, у питању је један зачарани круг где није лако издвојити фактор који има примаран утицај (Piguet, 2008).

Миграције услед нарушавања еколошке равнотеже

Утицај еколошких промена на миграције становништва

Бројни су еколошки проблеми са којима се суочава савремена људска цивилизација, и сви они су, генерално гледано, јако тешки и компликовани за решавање. Свакако неки од најзначајнијих глобалних еколошких проблема на самом почетку трећег миленијума јесу оштећење биосфере и њених екосистема, глобална промена климе, исцрпљеност природних ресурса, отпад у несавладивим количинама, нарушено здравље људи, као и бројни други проблеми. Неки од наведених проблема ће детаљније бити разматрани у редовима који следе, како би се што боље приказала потреба људи за миграцијама услед нарушавања еколошке равнотеже.

Да би обезбедио боље услове живота, човек је почео да користи природне ресурсе у количинама које су надмашиле могућност одрживог развоја, што је касније доводило до миграција становништва у пределе који су омогућавали задовољавање, по правилу, основних људских потреба. Оне су касније, искључиво због несразмерних апетита човека и жеље за наводним побољшањем квалитета живота, прерастале у луксуз и несклад са природом. Такође, савремен начин живота и савремени животни стилови свакодневно утичу на промену животне средине. Ту се пре свега мисли на употребу техничких достигнућа којима се човек служи како би себи омогућио комфорнији и лагоднији живот, не водећи при томе рачуна како таква средства утичу на животну средину, на здравље човека као појединца и, у крајњем случају, на еколошку безбедност људи (Тепавец, 2016).

Климатске промене, по правилу, окупирају пажњу научне и стручне јавности, и једна су од кључних тема када је реч о еколошким променама. Такође, са аспекта миграција, можемо их посматрати као битан фактор, који као главни, или као помажући, а најчешће у садејству са осталима, доприноси миграцијама еколошког типа, било да је реч о онима које су добровољне или онима које су принудне.⁸

С тим у вези, битно је поменути Стернов извештај из 2006. године, као и извештај Међународног панела о климатским променама (IPCC) из 2007. године, који су скренули пажњу јавности о питањима везаним за климатске промене, и указали на реално стање, хитност и значај њиховог разматрања. Извештај панела о климатским променама процењује да ће до 2080. године бити између 1,1 и 3,2 билиона људи који ће се суочити са несташицом воде, од 200 до 300 милиона гладних, и од 2 до 7 милиона људи годишње у приобалним подручјима који ће се суочити са поплавама. Са друге стране, Стернов извештај процењује да ће до 2050. године бити 200 милиона измештених људи који се могу сврстати у категорију тзв „климатских избеглица“ (измештени услед пораста нивоа мора, поплава, и суша) (Hugo, 2008).

Климатске промене, дакле, могу довести до деградације животне средине, што даље води како до могућих миграција тако и до могућих конфликта, о чему ће нешто касније бити више речи. Свакако да ће се земље у развоју много теже изборити са сушом или поплавама јер већина од њих живи од пољопривреде што их чини много рањивијим у датом случају.⁹ Поред тога, глобално загревање, за које је одговорно и само антропогено деловање на животну средину, води великим променама као што су подизање нивоа мора, топљење глечера, повећање сушних периода, тропске олује, али и оскудица пијеће воде (Kolmannskog, 2008).

⁸ Као посебна категорија, тачније подврста, када је реч о „еколошким избеглицама“, јављају се управо „климатске избеглице“, око којих се, како је већ и напоменуто, све чешће воде расправе на међународном плану.

⁹ Такође, у таквим областима, може доћи до конфликта због недостатка ресурса, и отежаних услова живота.

Наиме, наведеним утицајем човека на климу, долази до глобалног загревања, повећава се температура Земље, загађује се вода, угрожава се биљни и животињски свет. Највећим загађивачем се сматрају развијене земље, које и поседују највећи број технолошких достигнућа, али се последице осећају у свакој земљи, с тим што највише испаштају оне најсиромашније.

Климатске промене повећавају температуру копна и мора и мења се количина падавина, што доводи до пораста нивоа мора, затим до ризика од ерозије и временских непогода. Повећање нивоа мора ће угрозити снабдевање водом, са потенцијалним утицајима на приморске области које зависе од подземних извора (Димитријевић, 2010, стр.133).

Утицаји климатских промена на људско благостање зависеће на првом месту од акција међународне заједнице и њене контроле ефекта стаклене баште и успоравања климатских промена. Утицаји се могу испољити на више начина, укључујући утицај на: производњу и безбедност хране, утицај на деградацију земљишта и дезертификацију, затим може бити повезан са недостатком воде, повећати интензитет временских услова укључујући поплаве, суше и тропске олује и пораст нивоа мора (UNHCR, 2009, стр.9).

Предвиђа се да ће климатске промене мењати фреквенцију и величину како поплава, тако и суша. Утицај ће варирати од региона до региона. Неколико студија указује на то да ће се опасности од поплава повећати на више од пола света, а посебно у источном Сибиру, деловима југоисточне Азије, укључујући Индију, тропску Африку и север Јужне Америке, док се смањење очекује у деловима северне и источне Европе, Анадолији, централној и источној Азији, централној Северној Америци и југу Јужне Америке. Што се тиче суша, до краја 21.века је пројектовано да ће се повећати у јужној Европи и Медитерану, централној Европи, централном и јужном делу Северне Америке и у јужном делу Африке (Jiménez Cisneros et al., 2014, стр.247).

У пољопривреди ће климатске промене утицати на приносе и локацију производње. Услед све већих екстремних временских прилика ће се значајно повећати ризик од пропадања усева. Утицаће на земљиште и његову плодност. У шумама ће утицати на здравље и продуктивност биљака. Промене ће се одразити и на обалама, доћи ће до повећања ерозија, а то ће повећати трошкове за заштиту и директно утицати на економију земаља (ЕС, 2009, стр.4).

Када се томе придода и повезаност ових фактора са веома брзим растом популације, пренасељеношћу, нарочито у земљама у развоју, где је и сиромаштво присутно у великом проценту, јасно је да је додатно погоршано већ неповољно дејство еколошких фактора, што неминовно води природним, али и антропогеном несрећама. Оно што је важно у овим ситуацијама, и због чега се земље у развоју много теже носе са овим проблемима јесу мере на локалном и државном нивоу, усвајање стратегија од стране општина и влада за конкретне случајеве. Од велике помоћи могу бити превентивни потези као што су, на пример, изградња насипа ради спречавања поплава, или пошумљавање терена како би се спречила ерозија земљишта, али и помоћ државе у збрињавању људи након што се катастрофа већ догодила. Они који буду измештени због последица земљотреса, циклона, поплава, врло често тај статус имају тренутно и повратак им буде омогућен након проласка опасности. Уколико се повуче паралела између две природне несреће које су погодиле Јапан и Филипине, јасно можемо потврдити претходну тезу, да сиромашније земље много теже излазе на крај са овим проблемима од јаким и ефикасних држава. Наиме, након земљотреса у Јапанском граду Кобе, 1995. године, 300 хиљада људи је било измештено, да би се за непуна три месеца, тај број смањио на 50 хиљада. Са друге стране, ерупција на планини Пинатубо на Филипинима, која се догодила 1991. године, је пример како људи који су се нашли у привременом смештају и камповима, могу задржати тај статус и неколико година након несреће. Дакле, кључни проблем није сама промена у животној средини, већ способност различитих друштава и земаља да се изборе са њом (Castles, 2002). Деградација животне средине ће неминовно погодити све, на глобалном нивоу, без обзира на степен развоја. Међутим, разлику управо прави могућност држава да улажу одређене напоре и средства како би избегли озбиљне и тешке последице.

На животну средину и еколошку безбедност човека су неминовно утицали и процес глобализације и нови светски поредак. С тим у вези, трка у нуклеарном наоружавању, као последица хладног рата који је кулминирао шездесетих и седамдесетих година прошлог века, утицала је на животну средину човека и довела до миграције становништва у оним регионима у којима је вршено испитивање нуклеарног наоружања. Каснија истраживања су показала да је становништво које је остало у таквим подручјима оболеало од разних врста смртоносних болести, а осим тога, забележен је и огроман штетан утицај на биљни и животињски свет (Тевавац, 2016).

На примеру конкретних земаља и проблема са којима су се суочиле, можда је најлакше приказати и разумети горе наведено. Различити фактори су водили истом исходу, порасту броја људи који због нарушавања еколошке равнотеже постају мигранти или избеглице. У Кини је због реализације великих инфраструктурних радова, неколико милиона људи остало без свог пољопривредног земљишта, услед чега су интерно расељени, поставши на тај начин „еколошке избеглице“. Бангладеш се такође суочава са великим еколошким и друштвено-економским проблемима, захваљујући Индији, која, да би изградила национални систем за наводњавање, скреће део воде реке Ганг и гради нове канале за наводњавање. И земље Латинске Америке имају проблеме који су довели до појаве „еколошких избеглица“. Услед претераног крчења шума у североисточном делу Бразила, 60-их и 70-их година 20. века, а ради добијања пољопривредних површина за узгајање кафе и развој сточарства, дошло је до деградације земљишта, односно девастације животне средине. Тако нарушена природна равнотежа довела је до пораста сиромаштва и глади, што је даље условило појаву еколошких избеглица. У току 60-их година забележено је око 4,1 милион еколошких избеглица, да би се током наредних 10 година њихов број повећао на 4,6 милиона. Мексико је такође суочен са овим проблемом, будући да се број еколошких избеглица сваке године повећа за један милион. Проблеми у животној средини, комбиновани са сиромаштвом, што је, како смо уочили и раније, не тако ретка комбинација, наводе се као главни узрок еколошких миграција у Мексику (Остојић, 2014).

На основу наведеног, јасно се може извући закључак да су управо најсиромашније земље оне које су највише погођене проблемом еколошких избеглица. На тај начин, њихове економије додатно слабе, што им у многome отежава налажење решења и превазилажење проблема. Уколико се томе придода и могућност настанка конфликта као последице миграција до којих је довела деградације животне средине, јасно је да говоримо о великом проблему и изазову који је стављен пред државе и њихове владе. Управо ће потенцијални конфликти, настали на овај начин, бити детаљније разрађени у поглављима која следе.

Конфликти настали услед миграција изазваних нарушавањем еколошке равнотеже

‘Мегaproјекти’ као узрок миграција и конфликта

Са развојем цивилизације све је већи број и великих инфраструктурних пројеката, међу којима су посебно значајни пројекти изградње великих брана. Ови, такозвани, ‘мегапројекти’ су карактеристични за неразвијене државе и настају из потребе за обезбеђењем ресурса пијаће воде и електричне енергије. Њиховом реализацијом је дошло и до миграције становника на друге територије. Изградња и функционисање тих брана довели су до расељавања многих породица. Највећи број тих миграната је из азијских држава. Процењује се да је због изградње више од 45000 брана, расељено преко 40 милиона људи, међу којима су и еколошке избеглице (Boon & Le Tra, 2007).

Већина их је изграђена у Кини и Индији, због чега су и на водећем месту по броју интерно расељених лица и по броју еколошких избеглица. Крајем прошлог века у Кини је расељено више од 10 милиона становника.

Људи који су расељени за потребе реализације ових пројеката у Индији, најчешће спадају у сиромашну групу становништва, која је немоћна да утиче и учествује у било каквом одлучивању о томе (Fernandes, 1991). Углавном им се не надокнаде ни губици који настану њиховим присилним померањем са одређене територије. Врло често је квалитет земљишта, воде и осталих ресурса знатно лошији на територији на коју су исељени, што ствара проблеме и мигрантима и локалном становништву, укључујући и већи ризик од заразних болести, па самим велики су ризици од настајања немира и међусобних конфликта.

Данас се пажња првенствено усмерава на модернизацију и краткорочно решавање проблема, не узимају се у обзир дугорочне последице које такви пројекти могу имати, ни ефекти које имају по становништво. Владе поменутих и других држава се морају посветити проналажењу решења које неће доводити до масовног исељавања грађана.

Несташица воде као узрок миграција и политичких конфликта

Вода је основни услов живота на Земљи. Квалитет воде је директно повезан са квалитетом живота. Међутим, она није једнако распоређена на Земљи, нити је увек приступачна за употребу. Из тог разлога, недовољне количине воде могу довести и доводиле су до политичких конфликта.

Једна од могућих последица недостатка воде јесу и миграције становништва у потрази за бољим условима живота. На овај корак се становници одлучују када нема другог начина за решавање овог озбиљног проблема. Уколико на територији нема потребне количине питке воде која би задовољила потребе целокупног становништва, сасвим је логично да ће појединци мигрирати на подручје које се не сусреће са овом врстом проблема и где неће бити угрожен њихов опстанак.

Уз пораст светског становништва и све већу потрошњу воде по глави становника, потребе индустрије и ширење наводњаваних површина, повећан је значајно притисак на залихе пијаће воде. Потрошња воде је од 1700. године порасла за 47%. Две трећине укупне потрошње воде се троши на иригацију, а остатак на потребе индустрије (Ponting, 2010, str.269).

Насиље повезано са водом присутно је одувек у људској историји и представља како регионални, тако и глобални проблем. Број сукоба око овог стратешког ресурса се из године у годину повећава. Многи од њих нису великог обима и укључују локално насиље око расподеле воде. Међутим, све је више конфликта широких размера чији су узроци несташица воде и борба за сталне изворе. Пораст становништва доводи и до све веће потрошње воде и до потребе за све већим залихима пијаће воде, које су, на жалост, ограничене. Потрошња водних ресурса је у 20. веку порасла 10 пута.

Конфликти који се јављају као резултат овог проблема могу попримити и међународне размере. Грађански рат у Сирији је пример где су несташица воде и суша заједно са лошим управљањем довели до еколошких миграција и директно утицали на политику земље.

У избегличким камповима у Судану, 2012. године дошло је до избијања насилних сукоба и до пораста смртних случајева услед проблема са ограниченим количинама воде. `Лекари без граница` пријавили су да је тада у просеку 10 избеглица дневно умирало због несташице воде.

Забележен је велики број случајева где је вода коришћена као оружје ради постизања политичких, економских и других циљева, посебно ако више држава дели заједнички извор.

Изазови сукоба око воде не јењавају што указује на потребу за ефикаснијим механизмима и озбиљнијим напорима за решавање сличних сукоба. Стручњаци сматрају да ће несташица воде довести до све већег броја миграција у свету и да из тог разлога треба донети озбиљне мере које би утицале на одговорнији приступ и рационалније коришћење овог драгоценог ресурса.

Вероватноћа појаве конфликта услед прилива еколошких миграната

Постоје четири типа конфликта који су повезани са питањима животне средине:

- етничко-политички сукоби;
- сукоби повезани са миграцијама (унутар земље, преко граница и демографски узрокована миграција);
- међународни конфликти око ресурса;
- еколошки конфликти услед фундаменталних глобалних еколошких промена.

Миграције становништва врло често могу довести до насиља и конфликта. Приликом досељавања миграната на одређену територију ствара се већи притисак на постојеће ресурсе на том простору што може довести до социјалних немира који прелазе у конфликте. Када дође до пораста популације у неком региону услед прилива миграната може доћи до сукоба због недостатка природних ресурса или верске или расне нетрпељивости.

Сматра се да ће у наредним деценијама доћи до пораста светске популације на преко 9 милијарди људи, а то ће по свему судећи довести и до пораста броја еколошких избеглица, пре свега у оним регионима где је и данас присутна ова појава. С обзиром на то, као и на чињеницу да је све већи број непогода изазваних променама у еколошкој сфери, то ће довести до смањења количине ресурса од животног значаја.

Све то може интензивирати сукобе који настају као последица раста броја еколошких избеглица. Ову тврдњу потврђују и подаци Центра за истраживање епидемиологије катастрофа (Center for Research on the Epidemiology of Disasters – CRED) (CRED, 2002).

Рафаел Реувени (Reuveny, 2007) у свом раду „Климатске промене – узрок миграција и насилних сукоба“ наводи пет узрока који могу довести до појаве сукоба, а који настају као последица појаве еколошких избеглица. То су:

- Конкуренција. Прилив еколошких избеглица у одређени регион доводи до притиска на постојеће ресурсе и не целокупну економију. Како се повећава број миграната, тако ће и притисци бити већи, посебно у оним областима где су ти ресурси оскудни и где економска ситуација није на задовољавајућем нивоу;
- Етничке тензије. Када еколошке избеглице и локално становништво припадају различитим етничким, верским или расним групама може доћи до појаве сукоба;
- Неповерење. Пример је неповерење владе која прима избеглице јер сматра да друга страна на тај начин покушава да оствари друге интересе, као што је рецимо успостављање етничке равнотеже или отцепљење дела територије;
- Грешка линије. Сукоби могу бити последица грешака на друштвено економској линији;
- Помоћни услови. Овај узрок може довести до сукоба у оним областима које приме велики број еколошких избеглица, а њихова економија и ресурси којима располажу не могу да задовоље потребе увећане популације. То су најчешће нестабилна подручја што повећава и вероватноћу избијања конфликта.

Реувени је извршио и класификацију еколошких конфликта према интензитету:

- Конфликти ниског интензитета где нема појаве насиља;
- Средњи или полуорганизовани конфликти;
- Конфликти високог интензитета, где спадају унутрашње побуне и међудржавни сукоби са применом оружане силе;
- Конфликти веома високог интензитета, где спадају унутрашњи конфликти и међудржавни ратови.

Миграције доводе и до различитих промена у животном окружењу које насељавају мигранти. Различити типови миграција доводе и до различитих типова ризика. Неће бити исте последице масовних миграција услед природне непогоде и последице постепене миграције услед дугогодишњег нарушавања квалитета животног простора јер оне не подразумевају истовремено иселавање целокупне популације.

Велика је могућност да ће доћи до конфликта између миграната и локалног становништва ако дође до надметања око ресурса, запослења или ако дође до међусобних социјалних проблема. На пример, уколико домаће становништво буде од почетка непријатељски настројено и посматра избеглице као конкуренцију, они их због осећаја угрожености могу искључити из свих области друштвеног живота. До оваквих проблема, углавном долази у регионима са великим бројем становника. Сасвим сигурно ће доћи до сукоба уколико мигранти наруше етнички баланс региона. То може довести до ксенофобије и насилних решавања сукоба.

Конфликт може настати и при повратку миграната у своју домовину, у случајевима када је њихова имовина дата на коришћење или је постала власништво неког другог.

Ако су мигранти део побуњеничких, терористичких или идеолошких групација, они могу донети своје радикалне идеје у земље које долазе. Може се десити и да се избеглички кампови и смештаји користе у стратегијске сврхе, рецимо као начин за прикупљање података и отпочињање сукоба на територији на којој су се настанили.

Стручњаци који се баве овим питањима наводе и дијаспору као један од могућих узрока сукоба (Lohrmann, 2000). Дијаспора је етничко религијска група која се раширила свуда по свету и из тог разлога може имати значајну улогу у финансирању конфликта у земљи порекла и тако утицати на избијање и ескалацију сукоба.

Да ли ће доћи до конфликта и на који начин ће се развити зависи и од реакције власти у којој се налазе мигранти. Владе се ту сусрећу са озбиљним проблемима. На пример, након урагана Катрина, 2005. године, влада САД-а је морала да збрине преко милион избеглица, а владе Грчке, Италије и Шпаније се боре са проблемом таласа избеглица које долазе са Блиског истока и из афричких земаља.

Како би се смањила потенцијална опасност од оваквих сукоба и конфликта, морају се донети одговарајуће законске регулативе усмерене на спречавање дискриминације, успостављање већих права за мањине и стварањем услова за интеграцију ових група у политичка дешавања државе пријема. Вероватноћа за настанак проблема се смањује уколико се не третирају као гости, уколико им се не ограничава слобода кретања и право на стицање добара и на запослење. У оваквим ситуацијама важно је постојање тима специјализованог за кризне ситуације.

Капацитети за управљање кризном ситуацијом

Владе имају примарну одговорност у предузимању мера како би се избегли конфликти проузроковани еколошким проблемима. Њихова улога је најзначајнија јер су оне главни актери у међународним односима и носиоци су пуног суверенитета над својом територијом. На располагању су им вишеструке мере: усвајање одговарајуће политике, повећање свести јавности, покретање законске иницијативе за увођење еколошки разумних промена законских норми и друго. Њихов задатак је да заштите природне ресурсе и животну средину, а еколошка безбедност мора бити саставни део унутрашње и спољне политике сваке државе. Да би се смањио ризик од избијања конфликта који су узроковани нарушавањем еколошке равнотеже, поред националних мера неопходна је и међународна сарадња. Та сарадња се остварује на различите начине, склапањем различитих споразума, унија, пактова, оснивањем међународних организација и слично.

Власти држава у које се досељавају мигранти имају важан и одговоран задатак да успоставе адекватне механизме и капацитете како би обезбедили адекватне услове за живот како сопственом становништву, тако и избеглицама.

Нарочиту важност у проблематици еколошких миграција имају капацитети управе јер људи који траже бег од неке природне катастрофе одлазе углавном у прво сигурно место, а то су врло често могу бити и државе са слабо развијеним институцијама. Те државе могу помоћи избеглицама једино уз коришћење средстава хуманитарне помоћи и разних фондова предвиђених за такве ситуације. У таквим, нестабилним државама је и већа вероватноћа да ће доћи до конфликта.

Међутим, сиромашне земље и њихове владе, углавном, препуштају богатијим и развијенијим државама да се баве овом проблематиком. Многе државе немају адекватна средства како би се бавиле превенцијом за случај катастрофалних природних непогода.

Мере које би требало предузети ради смањења последица природних катастрофа су често запостављане из различитих разлога, а као један од њих наводи се чињеница да су природни догађаји, као што су земљотреси који доводе до настанка цунамија, ретки, па политичари са ограниченим мандатима свесно одбацују ризике катастрофе ниске вероватноће, пошто је ризик за њихове каријере од пропуста предузимања превентивних мера занемарљив.

Чињеница је да се мора изградити и виши степен еколошке одговорности. Да би се очували природни ресурси морају се развити и нове енергетске технологије на бази одрживог развоја, које ће имати мање штетних последица по околину. С обзиром да деградација животне средине данас представља један од главних узрока миграција, смањењем ових проблема и очувањем и рационалним коришћењем ресурса бисмо смањили и број људи који су приморани да напуштају своје домове у потрази за задовољавајућим условима живота. Државе имају задатак да изграде адекватне механизме, како на националном, тако и на глобалном нивоу како би се смањиле несигурности које настају као последица еколошких претњи.

Интеграција миграната

Интеграција миграната је сложен и поступан процес, а мора у себе да укључи правну, економску, социјалну и културолошку димензију подједнако. Да би интеграција била адекватно спроведена, људи који су избеглице морају бити примљени и уклопљени у друштво у потпуности, није довољно само им доделити држављанство (Димитријевић, 2015, стр.146).

Од великог је значаја учешће досељеника у свакој структури друштвеног живота што обавезује земљу коју насељавају да им то гарантује својим правним системом. С друге стране, мигранти се морају прилагодити нормама тог друштва и интегрисати се без угрожавања свог националног и културног идентитета.

Адекватном интеграцијом избеглица се може избећи настанак проблема од којих страхује домаће становништво. Суштина је омогућити им да се ослањају на сопствене способности и да што мање зависе од државе у којој су. Треба им обезбедити услове за живот које има и локално становништво, укључујући приступ тржишту рада, образовним институцијама, здравственој заштити и друго.

Интеграције имају три димензије (Penninx, 2004):

- Правно-политичку – подразумева равноправност миграната као чланова политичке заједнице;
- Друштвено-економску – једнакост избеглица на тржишту рада, остварење социјалних права, права на образовање, становање, здравствену заштиту;
- Културно-религијску – културна и религијска права миграната и право на различитост.

Према Гиденсу постоје три модела интеграције имиграната:

- Асимилација која представља процес у ком се имигранти присиљавају да се утопе у доминантну већинску заједницу уз одбацивање свог културног идентитета. Француска је пример државе у којој постоји такав однос према имигрантима.
- Мелтинг-пот модел је начин асимилације досељеника који је карактеристичан за америчко тло где досељеници морају да прихвате енглески као службени језик, морају прихватити либерална начела америчке политике и бити способни да брину о себи, раде и придржавају се моралних норми и закона.
- Мултикултурализам као службена политика заступа став да се све културе унутар једног друштва третирају као равноправне, одвојене целине са свим својим особеностима. То значи да се пропагира прихватање различитости, постојање различитих култура, однос између друштвених група и државе је дефинисан законом, као и однос према већинском становништву на тлу једне државе. Ту политику заступају Аустралија, Шведска, Холандија, Велика Британија (Giddens, 2007).

Ниједна држава нема свеобухватан модел интерације избеглица у друштво. Задатак јавних и интеграцијских политика јесте да промовишу једноконост за све грађане. Дужност сваке државе је да пружи подршку избегличким организацијама.

Европска комисија је 2005. године усвојила Заједнички програм за интеграцију држављана трећих земаља у Европској унији. Овим су предвиђени одређени инструменти за унапређење интеграције, као што су Европска интернет-страница за интеграцију и Европски миграциони форум.

Стратегија Европа 2020. која је усвојена 2010. године заснована је на ефикаснијем коришћењу ресурса, одрживом развоју привреда, отварању нових радних места и садржи неке циљеве који су од значаја за интеграцију миграната, као што је боља интегрисаност у радно активно становништво и у образовни систем.

Комисија је 2011. године донела Европски програм за интеграцију држављана трећих земаља са циљем побољшања друштвене, културне и политичке улоге избеглих.

Овај проблем свакако није адекватно регулисан и ниједан документ није општеприхваћен, због чега би државе требало у будућности да раде на регулисању ове проблематике, укључујући и међусобну сарадњу како би избегле многобројне штетне последице које могу да проистекну као последица миграција.

Закључак

Питања безбедности и заштите животне средине су повезана и тако их треба посматрати. То постаје питање глобалне безбедности јер изазива директне конфликте, може довести до дестабилизације система, расељавања становништва, а у неким случајевима чак и до распада државе.

Климатске промене, природне и еколошке катастрофе, заједно са порастом броја становника у свету, доводе до све већег броја еколошких избеглица. У наредним годинама очекује се да број ових избеглица буде знатно већи што ће довести до политичких, економских, социјалних и националних проблема озбиљних размера и кризе која превазилази постојеће механизме реаговања. Уколико државе појединачно и међународна заједница у целини, не приступе озбиљније овом проблему, он може прерасти у опасност глобалног нивоа.

Планета се може спасити од негативних процеса изазваних утицајем човека само заједничким акцијама светске заједнице, а кроз следеће активности: успоравање динамике и обима производње, усавршавање постојећих технологија и прелазак на нове технологије производње производа/услуга, као и прелазак на обновљиве изворе енергије (Бериша, Јонев & Ћираковић, 2017).

Неопходно је изградити виши ниво еколошке свести и одговорности. Креатори политика морају дати већи значај овој проблематици како би се умањиле негативне последице климатских промена и очували ресурси. Потребно је развити нове технологије и укључити све сегменте друштва ради изградње адекватних механизма за очување природне околине.

С друге стране, државе, Уједињене нације и међународна заједница морају уложити напоре и донети и законске регулативе које ће бити у стању да адекватно дефинишу питање еколошких избеглица и омогуће им интеграцију у све токове друштва.

Литература

Београдски центар за људска права. (2017). *Миграције и међународно право људских права: водич за практичаре бр.6*. Београд: Београдски центар за људска права.

Бериша, Х., Јонев, К., & Тираковић, А. (2017). Примена концепта одрживости у функционисању еколошке безбедности. *Техника - квалитет ИМС, стандардизација и метрологија*, стр. 765-770.

Boon, K. E., & Le Tra, T. (2017). Are Environmental Refugees Refused? *Studies of Tribes and Tribals*, 85-95.

Black, R. (2001). *Environmental refugees: myth or reality?* Working Paper No. 34: UNHCR. Доступно на: <http://www.unhcr.org/3ae6a0d00.html>. Преузето: 15. септембар 2018. године.

Giddens, A. (2007). *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Димитријевић, В. (2015). *Уточиште на територији стране државе – територијални азил*. Београдски центар за људска права.

Димитријевић, Д., (2010). *Трендови еколошке безбедности у XXI веку*. Београд, Универзитет у Београду, Факултет безбедности.

Ђукановић, М. Етика и животна средина. У: В. Павловић (прир.), *Екологија, религија, етика*, стр. 43-57. Београд: Еко центар и Завод за уџбенике, 2013.

El- Hinnawi, E. (1985). *Environmental Refugees*. Nairobi: United Nations Environmental Programme.

ЕС, (2009). *White paper - Adapting to climate change : Towards a European framework for action*. {SEC(2009) 386} {SEC(2009) 387} {SEC(2009) 388}, Commission of the European communities, 147/4, Brussels, pp. 3-17. Доступно на: http://ec.europa.eu/health/ph_threats/climate/docs/com_2009_147_en.pdf. Преузето: 19. септембар 2018. године.

Илић Крстић, И. (2016). *Социјално-еколошка безбедност, одрживи развој и квалитет живота, докторска дисертација*. Ниш: Универзитет у Нишу, Факултет заштите на раду у Нишу.

Jiménez Cisneros, B.E., Oki, T., Arnell, N.W., Benito, G., Cogley, J.G., Döll, P., Jiang, T. and Mwakalil, S.S. (2014). Freshwater resources. In: *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Field, C.B., V.R. Barros, D.J. Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, pp. 229-269. Доступно на: http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/wg2/WGIIAR5-Chap3_FINAL.pdf. Преузето: 13. септембар 2018. године.

Јовановић Поповић, Д., & Милинчић, М. (2016). Концептуализација еколошких избеглица. *Демографија - међународни часопис за демографска и остала друштвена истраживања*, бр. 13, стр. 69-82.

Kolmannskog, V. (2008). *Future floods of refugees. A comment on climate change, conflict, and migration*. Oslo: Norwegian Refugee Council. Доступно на: <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/future-floods-of-refugees.pdf>. Преузето: 15. септембар 2018. године.

Lohrmann, R. (2000), *Migrants, Refugees and Insecurity. Current Threats to Peace?*, International Migration. Vol. 8(4), str. 3–22.

Мијалковић, С., Бошковић, Г. (2006). Илегалне миграције – појам и видови манифестовања У: В. Кривикапић, М. Милошевић, Ђ. Ђорђевић (ур.) *Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 173–188.

Myers, N. (2002). Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*: 357: 609-613. Доступно на: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1692964/pdf/12028796.pdf>. Преузето: 14. септембар 2018. године.

Nesseef, L. (2018). *Политичке последице миграција изазваних еколошким катастрофама, докторска дисертација*. Београд: Универзитет у Београду, Факултет политичких наука.

Остојић, Г. (2014). Еколошке избеглице: директан или индиректан пут до конфликта. *Војно дело*, 66(1), стр. 51-83.

Penninx R. (2004), Integration Processes of Migrants: Research Findings and Policy Challenges. *Migracijske i etničke teme*. 23 (1–2): 7–32.

Piguet, E. (2008). *Climate change and forced migration*. Research Paper No. 153: UNHCR Доступно на: <http://www.bvsde.paho.org/bvsacd/cd68/newissues153.pdf>. Преузето: 14. септембар 2018. године.

Ponting, C. (2010). *Ekološka istorija sveta*, Beograd, Clio.

Reuveny, R. (2007). Climate change - induced migration and violent conflict. *Political Geography*. Vol. 26, str. 656-673.

Тевавац, Д. (2016). Кретања становништва као последица нарушавања еколошке безбедности и безбедности животне средине. *Војно дело*, 68(6), стр. 83-99.

Ћопић, С., & Ћопић, С. (2017). Мигранти, азиланти, избеглице: одређење и разграничење основних појмова и импликације на правни статус лица и ниво њихове заштите. *Часопис за друштвене науке*, 1-22.

UNHCR, (2009). *Climate change and its possible security implications*. Report of the Secretary-General. United Nations General Assembly A/64/350, pp. 4-29. Доступно на: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=543e73f69&query=water%20resources>. Преузето: 11. септембар 2018. године.

UNHCR. (2015). *Stav UNHCR: 'Izbeglica' ili 'migrant' – Šta je ispravno?* Преузето са: UNHCR, Visoki komesarijat UN za izbeglice. Приступљено 17. септембра 2018. године.

Feller, E. (2005). Refugees are not Migrants, *Refugee Survey Quarterly*, 24(4): 27–35.

Fernandes, W. (1991). Power and powerlessness: Development projects and displacement of tribals. *Social Action*. 243-269.

Hugo, G. (2008). *Migration, development and environment*. IOM Migration Research Series No. 35: IOM. Доступно на: http://publications.iom.int/bookstore/free/MRS_35.pdf. Преузето: 17. септембар 2018. године.

Castles, S. (2002). *Environmental change and forced migration: making sense of the debate*. Working Paper No. 70: UNHCR. Доступно на: <http://www.unhcr.org/3de344fd9.html>. Преузето: 17. септембар 2018. године.

Wood, W. (1995) Hazardous Journeys: Ecomigrants in the 1990s', pp. 33–62 in: Dennis Conway & James C. White II, eds. *Global Change: How Vulnerable are birth and South Communities?* Environment and Development Monograph Series, Occasional Paper no. 27, January. Bloomington, IN: Indiana Center on Global Change and World Peace, Indiana University.

